

ผ้าห่อคัมภีร์โบราณ: มรดกทางวัฒนธรรม

ปราณี อัครภูษิตกุล¹

สุภาพร โรจนสุขุมิตร²

ในอดีตประเทศแถบเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวัฒนธรรมการนำผ้าหลากหลายชนิดมาใช้ห่อคัมภีร์โบราณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืดอายุการใช้งานและปกป้องรักษาคัมภีร์โบราณจากฝุ่น แสง ความร้อน ความชื้นในอากาศ นอกจากนี้ผ้าห่อคัมภีร์โบราณยังแฝงไปด้วยเรื่องราวความรู้ทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนที่ควรแก่การศึกษาวิจัยรวบรวมเป็นฐานข้อมูลผ้าห่อคัมภีร์โบราณในประเทศไทย อันจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศชาติสืบไป

คำสำคัญ: คัมภีร์โบราณ ผ้าห่อคัมภีร์โบราณ

¹สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

e-mail: pra@tu.ac.th

²ภาควิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกริก e-mail: supu.kr.supamitt@gmail.com

Palm-Leaf Manuscript Wrap: The Cultural Heritage

Pranee Asvapoositkul
Supaporn Rojanasupamit

In the past, palm-leaf manuscripts in South and Southeast Asia countries were wrapped by various kinds of fabrics. The objective of wrapping is to extend the lifespan of palm-leaf manuscripts and to protect the manuscripts from dust, insects, heat and moisture. In addition, the palm-leaf manuscript wrapping can be used to reflect the cultural stories and knowledge of each community. It is therefore worth studying and gathering information about the palm-leaf manuscript wrapping in Thailand which is considered as the national cultural heritage.

Keywords: Palm-leaf manuscripts, Wrapping

บทนำ

การเก็บรักษาเอกสารเป็นความรู้ที่ยังคงมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับบรรณารักษ์ นักเอกสารสนเทศ นักจดหมายเหตุ ภัณฑารักษ์ โดยเฉพาะการเก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน ซึ่งจัดเป็นต้นฉบับตัวเขียน (manuscripts) ที่เป็นแหล่งสารสนเทศมรดกความรู้ทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติที่องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติมีนโยบายสนับสนุนให้อนุรักษ์ สงวนรักษา ตลอดจนพัฒนาระบบเพื่อการเข้าถึงองค์ความรู้ในคัมภีร์ใบลานอันเป็นมรดกความทรงจำของโลก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO, 2008)

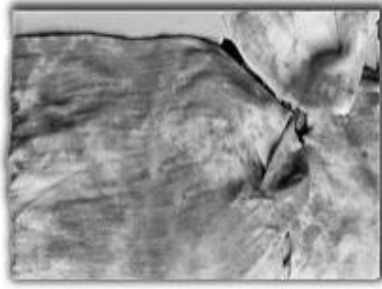
คัมภีร์ใบลานเป็นวัสดุบันทึกข้อมูลความรู้ที่ผลิตมาจากวัสดุในธรรมชาติคือใบปาล์ม ซึ่งมีชื่อเรียกใบปาล์มแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ เช่น ในสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกาเรียกว่าโอลา (ola) ในอินเดียเรียกว่า ทูลา สิทอลา หรือการาลิกา (tula, sritola or karalika) ในประเทศไทยเรียกว่าใบลาน (palm-leaf) (Ghosh, 2012) เมื่อมีการบันทึกข้อมูลความรู้บนใบลานแล้ว ก็มีการนำมาร้อยเรียงเข้าไว้ด้วยกันหลายๆ ใบ เรียกว่า ผูก และมีการใช้ผ้าหลากหลายชนิดห่อผูกใบลานตามวิธีพื้นบ้านที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณเรียกว่า ผ้าห่อคัมภีร์ เพื่อป้องกันฝุ่น แสง ความร้อน ความชื้น เหมือนการห่อปกหนังสือในปัจจุบัน

ผ้าห่อคัมภีร์นอกจากจะทำหน้าที่แยกคัมภีร์แต่ละผูกหรือแต่ละเรื่องออกจากกัน ยังทำหน้าที่รักษาคัมภีร์ใบลานไม่ให้ชำรุดเสื่อมสภาพก่อนเวลาอันควร คัมภีร์ใบลานบางผูกยังอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์แม้จะผ่านกาลเวลามามากกว่า 200 ปี การสร้างผ้าห่อคัมภีร์ใบลานของแต่ละประเทศในแถบเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกเหนือจากมิตินำผ้าห่อคัมภีร์มาใช้เพื่อปกป้องรักษาคัมภีร์ใบลานแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยมิติแห่งพลังศรัทธา คตินิยมทางศาสนา ความเชื่อ มิติด้านชนิดผ้าและเส้นไหมของลวดลายผ้าที่ชวนแก่การศึกษาวิจัย

มิติผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในบทบาทของการปกป้องรักษา

เพื่อไม่ให้ใบลานเสื่อมสภาพก่อนเวลาอันควร พบจากงานเขียนของเปรูมา, สโห์ร์ และโมฮันตี, คอช, อาชีส และนีแลม (Perumal, 1997; Sahoo and Mohanty, 2004; Ghosh, 2012; Ashish and Neelam, 2015) ในอินเดียใช้ผ้าฝ้ายสีแดงหรือสีเหลืองห่อคัมภีร์ใบลานเพื่อป้องกันแสง ฝุ่น ความร้อน ความชื้น ไอน้ำในอากาศที่มีสภาพเป็นกรด หนอน และแมลง โดยผ้าฝ้ายสีแดงย้อมด้วยผงผลไม้ที่เรียกว่า คัมคัม (kumkum) มีฤทธิ์เป็นยาขับไล่แมลงได้ดี คัมคัมคือแป้งผงสีแดงที่ชาวไทยเคยเห็นชาวฮินดูใช้แต้มเป็นจุดที่หน้าผาก ส่วนผ้าฝ้ายสีขาวที่นำมาย้อมด้วยขมิ้นชันมีสารเจมิซิดัล เพอร์เวอร์ (germicidal power) สีเหลืองที่มีฤทธิ์ต้านเชื้อรา ฆ่าเชื้อโรค ขับไล่แมลง และยังมีการใช้ผ้าฝ้ายสีแดง

สีเหลืองดังกล่าวมาใช้สำหรับเช็ดทำความสะอาดคัมภีร์ใบลานอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้ผงแห้งของ ใบอัสวากานดฮา (Aswagandha) หรือที่เรียกว่าโสมอินเดีย มีคุณสมบัติในการฆ่าเชื้อโรคและขับไล่แมลง โดยนำผงดังกล่าวใส่ในซองเล็กๆ เก็บไว้กับคัมภีร์ใบลาน แล้วจึงห่อด้วยผ้าอีกชั้นหนึ่ง

ภาพที่ 1 ผ้าฝ้ายสีขาวย้อมด้วยขมิ้นชัน (Ashish and Neelam, 2015)

ภาพที่ 2 ผ้าสำหรับห่อคัมภีร์ใบลาน (Perumal and Wheeler, 1997)

ภาพที่ 3 คัมภีร์ใบลานห่อด้วยผ้าสีแดง (ภาพซ้าย) และคัมภีร์ใบลานห่อด้วยผ้าสีเหลือง (ภาพขวา)

ภาพจากห้องปฏิบัติการวิจัยแห่งชาติเพื่อการอนุรักษ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย (National Research Laboratory for Conservation of Cultural Property-NRLC, Lucknow, India) (Ashish and Neelam, 2015)

การเก็บรักษาคัมภีร์โบราณไม่ให้เสียหายด้วยการใช้ผ้าห่อคัมภีร์ยังคงนิยมใช้กันอยู่ในอินเดีย ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีสารกำจัดหรือขับไล่แมลงมากมายให้เลือกใช้ แต่วิธีนี้ก็มีข้อดี คือ ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ เนื่องจากฝ้าย้อมด้วยวัสดุจากธรรมชาติ ไม่ต้องใช้วิธีการหรือ ความชำนาญขั้นสูง ไม่ต้องใช้เครื่องมือหรืองบประมาณจำนวนมากเพื่อการเก็บรักษาคัมภีร์โบราณ

ในสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกาก็ยังคงมีการเก็บรักษาคัมภีร์โบราณแบบดั้งเดิม คือ ห่ออย่างแน่นหนาด้วยผ้าสีแดง สีน้ำเงิน หรือสีเหลือง รูปทรงสี่เหลี่ยม ขนาดพอเหมาะกับโบราณ และมีริบบิ้นขนาดกว้าง 1 เซนติเมตร เย็บติดที่มุมของผืนผ้าสี่เหลี่ยม เมื่อนำผ้ามาห่อคัมภีร์โบราณก็ใช้ ริบบิ้นมัดและผูกปึกโบราณให้แน่น เพื่อป้องกันฝุ่นและความชื้นในอากาศ

ภาพที่ 4 ผ้าห่อคัมภีร์โบราณในห้องสมุดสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา
(Gunaratne, 2006)

ส่วนในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีการห่อคัมภีร์โบราณด้วยผ้าฝ้ายและเก็บไว้ที่วัด หอสมุดแห่งชาติเมียนมาร์ (National Library of Myanmar) ก็มีการจัดเก็บคัมภีร์โบราณอายุ 100-200 ปี เป็นจำนวนมากกว่า 5,600 ผูก โดยห่อด้วยผ้าฝ้ายวางเก็บบนชั้นและวางลูกการบูรไว้ใกล้ๆ เพื่อ ป้องกันแมลง (Daw Mya Oo, 2558) นอกจากนี้ที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (Universities' Central Library-UCL) ซึ่งเป็นห้องสมุดที่มีการจัดเก็บรวบรวมและเผยแพร่สารสนเทศ ที่ดีที่สุดของประเทศ ก็มีการใช้ผ้าห่อคัมภีร์โบราณเช่นกัน (ถัน ทอ คง, 2555)

ภาพที่ 5 ผ้าไหมห่อคัมภีร์ใบลานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยย่างกุ้ง (Yangon university library)
สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (Coughlan, 2014)

การใช้ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ก็เพื่อป้องกันใบลานจากฝุ่น เชื้อรา และแมลง เช่นกัน แต่ต่างกันที่คัมภีร์ใบลานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวส่วนใหญ่มีการเก็บรักษาที่ดีกว่าโดยพระสงฆ์ที่วัด ขณะที่คัมภีร์ใบลานของชาวจามเก็บรักษาไว้ที่บ้าน โดยใส่ในถุงผ้าห่อยหรือแขวนไว้ตามผนังบ้านของนักบวช เพราะวัดของชาวจามไม่มีนักบวชพักอาศัย

ภาพที่ 6 ถุงผ้าใส่คัมภีร์ใบลานที่ห่อยหรือแขวนไว้ตามผนังบ้านของนักบวชชาวจาม
ในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (Hao N. Phan, 2015)

สำหรับในประเทศไทยจากงานวิจัยของจิราภรณ์ อรัญยะนาถ (2536) ศึกษาผ้าห่อคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยาตอนปลาย ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานจากแหล่งต่างๆ ในภาคกลาง 10 แห่งคือ กองหอสมุดแห่งชาติ ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา (ชื่อเรียกในเวลานั้น) วัดพนัญเชิง วัดกษัตริย์ารามราชวรวิหาร จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา วัดบ้านม่วง วัดนาหนอง จังหวัดราชบุรี วัดตลาดใต้ จังหวัดปทุมธานี วัดศรีรองเมือง จังหวัดลำปาง วัดมหาธาตุ และวัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มีการใช้ผ้าห่อคัมภีร์โบราณเพื่อป้องกันฝุ่น แมลง และสภาพอากาศที่ร้อนชื้นมาตั้งแต่สมัยแรกเช่นเดียวกับหลายๆ ประเทศในภูมิภาคนี้ มีทั้งการห่อด้วยผ้าอย่างเดียวหรือห่อด้วยผ้าที่บุด้วยไม้ไผ่เพื่อป้องกันใบลานบิดหักหรืออ แล้วจึงมัดด้วยเชือกให้แน่น เพื่อไม่ให้คัมภีร์แตกมดและป้องกันแมลงเข้าไปกัดกินใบลานอีกชั้นหนึ่ง

ภาพที่ 7 ผ้าห่อคัมภีร์โบราณของไทย ไม่ระบุสถานที่จัดเก็บ (กลุ่มกัลยาณมิตร, 2556)

มิติผ้าห่อคัมภีร์โบราณในบทบาทของพลังแห่งศรัทธา คตินิยมทางศาสนา ความเชื่อ

จากงานเขียนของพรรณวสา กุลบุตร (2548) ระบุว่าในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีการนำผ้าลุนตยา อฉิก (Luntaya Acheiq) ภาษาเมียนมาร์ออกเสียงว่า โลนติะหย่า อฉิก มาใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์โบราณเรียกว่า แจง สา โทะอะวิท (kyaun sa htok awnyt) ชาวเมียนมาร์มีความเชื่อว่าการนำผ้าเพื่อมาห่อคัมภีร์โบราณถือเป็นศรัทธาอันแรงกล้าที่บุคคลผู้ทอและผู้ถวายผ้ามีต่อพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมที่บุตรหลานถวายผ้าห่อคัมภีร์โบราณให้วัดเพื่อเป็นพุทธบูชา อันถือเป็นกุศลแก่บุพการีที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นผลบุญแก่ตนเองด้วย

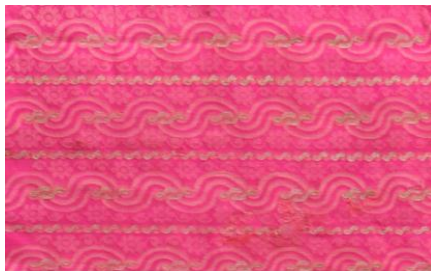
จากการศึกษาของดารา กันละญา (Dara Kanlagna) กรรมการโครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวพบว่า ผ้าสะโหร่งหรือผ้าชิ้นที่ใช้ห่อคัมภีร์โบราณของวัดได้มาจากการบริจาคของชาวบ้าน เนื่องจากลูกหลานเสียชีวิตในวัยเยาว์ เลยไม่มีโอกาสสวมใส่ผ้าทอที่สวยงาม ดังนั้นระหว่างช่วงพิธีศพ พ่อแม่จะไม่เผาผ้าสะโหร่งหรือผ้าชิ้นที่สวยงามไปพร้อมกับร่างของลูกหลาน แต่จะนำผ้างดงกล่าวไปทำบุญ และให้พระนำไปใช้ห่อคัมภีร์โบราณ เป็นการสร้างคุณงามความ

ดีให้แก่ลูกหลานที่เสียชีวิตด้วยหวังว่าชีวิตในภายภาคหน้าลูกหลานจะมีชีวิตยืนยาวและจะได้สวมใส่ผ้าทอเหล่านี้ (Tagwerker, 2009)

ในประเทศไทยก็มีธรรมเนียมการถวายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่บรรจุอักขรอย่างสวยงามถวายให้พระ เพราะมีความเชื่อว่าผู้ชายเท่านั้นที่เป็นผู้จารพระธรรมลงบนใบลานและจะได้านิสงส์อย่างมาก ดังนั้นผู้หญิงจึงทำหน้าที่ทอผ้าห่อคัมภีร์ด้วยศรัทธาอันเปี่ยมล้นเพื่อจะได้รับานิสงส์ทัดเทียมกับผู้ชายเช่นกัน นอกจากนี้ที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ ก็มีประเพณีตากธัมม์ เป็นประเพณีโบราณมากกว่า 150 ปี ซึ่งได้มีการจัดขึ้นในสมัยกรุงบักญจนอรัญญาสิมหาเถระหรือท่านครูบามหาเถระ เจ้าอาวาสองค์ที่ 2 ของวัดสูงเม่น ประเพณีการตากธัมม์นี้มีแนวคิดมาจากเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อให้คนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาโดยผ่านพิธีกรรม (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่, 2559)

มิติชนิดของผ้าห่อคัมภีร์และลวดลาย

ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มีการนำผ้าฝ้ายและผ้าไหมลายลุนตยา อฉิก มาใช้สำหรับห่อคัมภีร์ใบลาน มีลวดลายเป็นเส้นโค้ง เป็นคลื่น สื่อความหมายถึงคลื่นแห่งแม่น้ำอิระวดี และแสดงนัยทางพระพุทธศาสนาในเรื่องจักรวาล ทะเลสี่พันตร และเขา สัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 รอบเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ 8 ตัวอย่างผ้าฝ้ายและผ้าไหมลุนตยา อฉิก นิยมนำมาใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน

(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา กรุงเทพมหานคร, 2513)

ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้าย ผ้าไหมทอมือสีดำหรือสีแดงในท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่า สำหรับห่อคัมภีร์ใบลาน โดยนำผ้าไปรมควันไฟให้แห้ง ทำให้น้ำเนื้อผ้าแข็งและคงรูปเวลาห่อ หรือเย็บเป็นถุงยาวขนาดพอดีเพื่อใส่คัมภีร์ใบลานลงในถุง นอกจากนี้ก็มีการนำผ้าไหมจากอินเดีย และแหล่งอื่นๆ มาใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน จากการนำผ้ามาใช้ห่อคัมภีร์ใบลานนี้

ทำให้คัมภีร์โบราณสามารถอยู่คงทน ได้ถึง 1,000 ปี คัมภีร์โบราณในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่พบมีอายุระหว่าง 70-200 ปี บางลูกก็มีอายุถึง 400 ปี (Elkington, Sydara, Hartmann, Southavong, and Soejarto, 2012)

ภาพที่ 9 ผ้าขึ้นทอมือห่อคัมภีร์โบราณ ในศตวรรษที่ 19- ต้นศตวรรษที่ 20 ผ้าผืนนี้พบทางตอนเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันเก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (British Library, 2015)

ในประเทศไทยงานวิจัยของจิราภรณ์ อรัญยะนาถ (2536) พบว่า ผ้าที่นำมาใช้ห่อคัมภีร์โบราณในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีทั้งผ้าพื้นเมืองและผ้านำเข้าจากต่างประเทศในแต่ละยุคสมัย ผ้าที่ใช้ในหมู่สามัญชนในชุมชนต่างๆ จนถึงผ้าที่ใช้ในวังหลวง สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของผ้าในแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเผ่าพันธุ์ของผู้ผลิต ตลอดจนความสัมพันธ์ติดต่อกับท้องถิ่นอื่นๆ

ผ้าพื้นเมืองที่นำมาใช้ห่อคัมภีร์โบราณมีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม เป็นผ้าพื้น ผ้าลายทาง ผ้าลายตา ผ้าทางกระรอก ผ้าตาสมุก ผ้ายก ผ้ามัดหมี่ ผ้าขิด ผ้าจก ฯลฯ ส่วนผ้าจากต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นผ้าจากอินเดียและจีน ได้แก่ ผ้าฝ้ายพิมพ์หรือเขียนลายจากอินเดีย ผ้าฝ้ายพื้นสีต่างๆ ผ้าฝ้ายยกดินเงินหรือดินทอง ผ้าไหมพื้นสีต่างๆ ผ้าไหมยกดอก ผ้าไหมยกดินเงินหรือดินทอง ผ้าไหมผสมฝ้ายยกดินเงินหรือดินทอง ฯลฯ

ภาพที่ 10 ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานของชาวมอญ จากวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
(จิราภรณ์ อรัณยะนาท, 2536)

ภาพที่ 11 ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่เป็นผ้าขนสัตว์จากวัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(จิราภรณ์ อรัณยะนาท, 2536)

ส่วนผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในพิพิธภัณฑ์วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี ก็มีมากมายหลายชนิดและมีแหล่งผลิตจากหลายประเทศ แต่ที่มีจำนวนมากที่สุด คือผ้าฝ้ายพิมพ์ลายจากประเทศอินเดีย รองลงมาคือผ้าพิมพ์จากญี่ปุ่น ผ้าพื้นเมือง ผ้าจากยุโรป อินโดนีเซีย และจีน มีทั้งแบบมีโครงไม้ไผ่และแบบไม่มีโครงไม้ไผ่

ประภัสสร โพธิศรีทอง (2554) กล่าวว่า ที่วัดคงคารามมีผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่เป็นผ้าชั้นสูงอยู่จำนวนมาก ซึ่งเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทานให้เท่านั้น สันนิษฐานว่าในอดีตบริเวณชุมชนวัดคงคารามมีชาวมอญเป็นข้าราชการอยู่มาก บรรพบุรุษที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้รับพระราชทานผ้าจากพระมหากษัตริย์เป็นการปูนบำเหน็จความดีความชอบ ต่อมาภายหลังเมื่อบรรพบุรุษสิ้นชีวิตแล้วทายาทคงมอบให้กับทางวัด และวัดได้นำผ้าเหล่านี้มาใช้เป็นผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าห่อคัมภีร์แบบมอญโบราณจะมีแกนไม้ไผ่อยู่ด้านในเพื่อเสริมความแข็งแรงให้กับผ้าห่อคัมภีร์ นอกจากนี้ยังพบผ้าโสร่งไหมที่นำมาใช้ห่อ

คัมภีร์โบราณด้วย แต่ผ้าชนิดนี้อาจไม่ใช่ของชาวมอญ เพราะบริเวณชุมชนแถบนี้ไม่เลี้ยงไหม แต่อาจมาจากภาคอีสานโดยมีผู้ซื้อมาถวาย หรือมีคนอีสานเข้ามาขายผ้าแถบนี้ เพราะในสมัยก่อนเมื่อหมดฤดูทำนา คนจากภาคอีสาน เช่นจากปทุมธานี โคราช จะหาบผ้ามาขาย ผ้าแบบนี้มีลักษณะเหมือนสบู่ หน้าแคบมีลายขวาง ซึ่งพบที่เดียวคือที่วัดคงคาราม

ภาพที่ 12 ผ้าห่อคัมภีร์โบราณในพิพิธภัณฑ์วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี
(นวลพรรณ บุญธรรม, 2554)

งานวิจัยของโครงการอนุรักษ์โบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่องมิติทางวัฒนธรรมจากผ้าห่อคัมภีร์ พบว่า ผ้าห่อคัมภีร์โบราณที่พบในจังหวัดมหาสารคาม มีหลายประเภทได้แก่ ผ้าชิ้นไหมลายมัดหมี่ ลายคันทั้งหัวขึ้นและเชิง ผ้าปูมไหมลายมัดหมี่ ผ้าไหมลายหางกระรอก ผ้าขาวม้าไหม ผ้าโสร่งไหม ผ้าลายขิดล้วน ผ้าลายขิดเย็บขอบแดงและรองด้านหลังด้วยไม้ไผ่ ผ้าฝ้าย ผ้าไหมพื้นปักดินสีขาวย ผ้าพิมพ์ด้ายลายไทย ลายดอกและผ้าห่มไหมพรม เป็นต้น

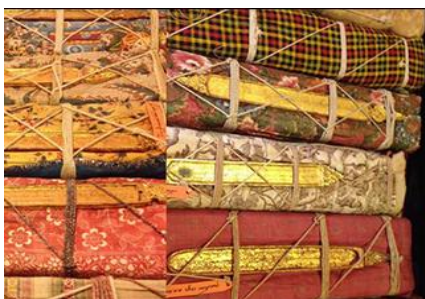
ภาพที่ 13 ผ้าไหมลายมัดหมี่

ภาพที่ 14 ผ้าชิ้นคัน

พบที่วัดสุธัมมาราม จังหวัดมหาสารคาม ภาพโดย วิณา วิสเพ็ญ

(มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542)

ส่วนที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ จัดเป็นวัดที่มีคัมภีร์ทางพุทธศาสนามากที่สุดในล้านนา จากข้อมูลที่คณะกรรมการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานวัดสูงเม่น ได้สำรวจในหอไตรของวัดตั้งแต่วันที่ 14 กันยายน 2551-14 พฤศจิกายน 2551 พบว่า มีคัมภีร์ใบลานในเนื้อหาต่างๆ 21 หมวด จำนวน 9,835 ผูก มีผ้าหลากหลายชนิดและหลากหลายลวดลายที่ใช้ห่อคัมภีร์ใบลาน และจากการสัมภาษณ์ท่านพระครูปัญญาสารนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดสูงเม่น ท่านพระครูวิบูลสรภัญ รองเจ้าอาวาสและผู้อำนวยการสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน วัดสูงเม่น พบว่าผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่วัดมีอยู่บางผืนมีอายุเก่าแก่ประมาณ 500 ปี (ตามอายุของคัมภีร์ใบลาน) (สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2559)

ภาพที่ 15 ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานลวดลายต่างๆ ที่วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่
(พระมหาฉัตรเทพ, ถ่ายภาพ, 2557)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ใบลานในประเทศอินเดีย สาธารณรัฐสังคมนิยม ประชาธิปไตยศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และประเทศไทย พอสรุปได้ว่า ประเทศส่วนใหญ่ในแถบเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการนำผ้ามาใช้ห่อคัมภีร์ใบลานในมิติของการยืดอายุและปกป้องรักษาคัมภีร์ใบลานจากฝุ่นละออง แมลง และสภาพภูมิอากาศที่ร้อนชื้น ในมิติแห่งพลังศรัทธา ความเชื่อ ส่วนใหญ่มักเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ส่วนในมิติชนิดและลวดลายของผ้าห่อคัมภีร์ ก็บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้จากการที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมชมผ้าห่อคัมภีร์ใบลานที่ยังคงมีหลงเหลืออยู่ตามวัดในประเทศไทย แถบจังหวัดปทุมธานี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดแพร่ หลายแห่ง ได้พบกับบรรณารักษ์และบุคลากรของหอสมุดแห่งชาติที่เป็นกำลังสำคัญเข้าไปช่วยจัดการด้านอนุรักษ์ สงวนรักษา คัมภีร์ใบลาน แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผ้าห่อคัมภีร์ก็ยังคงต้องการบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีความสนใจเข้ามาช่วยจัดการด้านอนุรักษ์ สงวนรักษา ตลอดจนพัฒนาระบบเพื่อการ

เข้าถึงองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในผืนผ้าห่อคัมภีร์โบราณ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ มิให้สูญสลายไปพร้อมกับผืนผ้าที่ถูกทอดทิ้ง ไม่เป็นที่รู้จัก และเกือบจะเลือนลางจางหายไปจากความทรงจำของคนในสังคมไทย

บรรณานุกรม

กลุ่มกัลยาณมิตร. (2556, พฤษภาคม). ผ้าห่อถักทอด้วยศรียา วารสารอยู่ในบุญ, 133

สืบค้นจาก http://www.kalyanamitra.org/th/uniboon_detail.php?page=2365

ถัน ทอ คง. (2555). บทบาทของห้องสมุดในประเทศเมียนมาร์ในด้านการพัฒนาองค์ความรู้และกิจกรรมต่างๆ ของมูลนิธิอิธินุรักษ์และให้ความช่วยเหลือเรื่องหนังสือของประเทศเมียนมาร์.

เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปี 2555 TK Conference on Reading 2012

วันที่ 10-11 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ห้องอโนมาแกรนด์ โรงแรมอโนมา. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

นวลพรรณ บุญธรรม (ผู้เรียบเรียง). (22 สิงหาคม 2554). ผ้าห่อคัมภีร์วัดคงคาราม: ประวัติศาสตร์ (ที่อยาก)บอกเล่า. สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/article_inside.php?id=1844

พรรณวสา กุลบุตร. (ม.ป.ป.). *An Illustrated Book of Burmese Court Textiles "Luntaya-acheiq"*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

พระครูปัญญาสารนิวิฐ. (11 สิงหาคม 2559). เจ้าอาวาสวัดสูงเม่น. สัมภาษณ์โดย สุภาพร โรจนศุภมิตร. สถาบันอนุรักษ์คัมภีร์โบราณวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.

พระครูวิบูลสรภัญญ์ (ฉัตรเทพ). (11 สิงหาคม 2559). รองเจ้าอาวาสและผู้อำนวยการสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์โบราณวัดสูงเม่น. สัมภาษณ์โดย สุภาพร โรจนศุภมิตร. สถาบันอนุรักษ์คัมภีร์โบราณวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่.

พระมหาฉัตรเทพ (ผู้ถ่ายภาพ). (11 มีนาคม 2557). ผ้าห่อคัมภีร์โบราณวัดสูงเม่น. [ภาพ].

สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_image_...

พิพิธภัณฑผ้าในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. (2513). *ผ้าลุนตยา อฉิก*. [ภาพ].

สืบค้นจาก http://www.qsmtthailand.org/collection_item/272/

- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *ผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน*. [ภาพ]. สืบค้นจาก <http://www.bl.msu.ac.th/bailan/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1/pahokumpee/phaho.asp>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2557). *ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานวัดสูงเม่น สถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานวัดสูงเม่น จังหวัดแพร่*. [ภาพ]. สืบค้นจาก http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_inside_image.php?id=1876
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแพร่. (2559). *มรดกวัฒนธรรมวิถีชน เมืองคัมภีร์ธัมมโบริาณ มรดกธัมมมรดกโลก วัดสูงเม่น*. ม.ป.ท.
- Ashish, Patil and Neelam, Singh. (2015). *Traditional Preventive Conservation of Paper in India*. Retrieved from http://www.restauratorenohnegrenzen.eu/erc/Publications/documents/ERC%20Newsletter1%20_2015July2015.pdf
- British Library. (2015). *The Beauty of Palm Leaf Manuscripts (2): Northern Thai, Lao and Shan Traditions* [Picture]. Retrieved from <http://blogs.bl.uk/asian-and-african/2015/01/the-beauty-of-palm-leaf-manuscripts-2-northern-thai-lao-and-shan-traditions.html>
- Coughlan, Sean. (2014, April 1). *Instant e-libraries for Myanmar universities*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/business-26823187>
- Daw Mya Oo. (2558). *Palm-leaf manuscripts in the National Library of Myanmar*. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/palm-leaf-manuscripts-national-library-myanmar-mya-oo>
- Elkington, Bethany G., Sydara, Kongmany, Hartmann, John F., Southavong, Bounhong, & Soejarto, D.Doel. (2012). Folk Epidemiology Recorded in Palm Leaf Manuscripts of Laos Kongmany Sydara. *The Journal of Lao Studies*, 3(1), 3.
- Ghosh, Rituparna (2012). Palm Leaf Manuscripts Conservation – A Study. *Global Research Methodology Journal*, (4), 3.
- Gunaratne, Mahendra. (2006). *Lanka Library* Retrieved from <http://lankalibrary.com/phpBB/viewtopic.php?t=2873>

- Hao N. Phan. (2015). Cham Manuscripts, the Endangered Cultural Heritage from a Lost Kingdom. *International Journal for the Preservation of Library and Archival Material*, 36(2), 101-115.
- Perumal, P. (1997). *Conservation of Palm Leaf Manuscripts: Application of Science and Technology for Conservation of Heritage*. Chennai: Kalpakkam and Government Museum, Indira Gandhi Centre for Atomic Research.
- Perumal, P. and Wheeler, Michael. (1997, April). Traditional practices for the control of insects in India. *Conservation Journal*, (23), 2.
- Sahoo, Jyotshna and Mohanty, Basudev. (2004). Indigenous Methods of Preserving Manuscripts: an Overview. *The Orissa Historical Research Journal*, XLVII(3), 29-30.
- Tagwerker, Edeltraud. (2009). *Siho and Naga – Lao Textiles: Reflecting a People's Tradition and Change*. Bern: Peter Lang.
- Unesco. (2008, November 25). *Memory of Asia Project to preserve palm-leaf manuscripts of Asia*. Retrieved from http://portal.unesco.org/ci/en/ev.phpRL_ID=27780&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html